

УДК 351;336

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-23>**Супрунова І.В.**доктор наук з державного управління, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5484-6421>**Прокопчук М.Л.**магістр,
Державний університет «Житомирська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9390-9700>**Suprunova Iryna, Prokopchuk Mykhailo**
Zhytomyr Polytechnic State University

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті окреслено сутність поняття «бідність». Висвітлено світові тенденції поширення бідності та особливості такого явища в Україні. Розглянуто країни за рівнем ВВП на душу населення. Проведено критичний аналіз рівня крайньої бідності країн світу за даними Світового банку. Охарактеризовано взаємозв'язок тіньової економіки та добробуту населення України в контексті забезпечення національної безпеки. Проведено критичний аналіз динаміки і сучасного стану наростання проблеми бідності та погіршення рівня добробуту в Україні у зв'язку з повномасштабною війною з країною-терористом. Окреслено необхідність удосконалення державної політики детінізації, яка комплексно поєднає вирішення основних проблем держави на шляху післявоєнної відбудови, в тому числі підвищення добробуту населення України.

Ключові слова: тіньова економіка, державна політика, проблема бідності, добробут, національна безпека, детінізація економіки.

THE RELATIONSHIP OF THE SHADOW ECONOMY AND THE WELFARE OF THE POPULATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF ENSURING NATIONAL SECURITY

The article outlines the essence of the concept of "poverty" as a phenomenon that reflects the impossibility due to a lack of funds to maintain the optimal standard of living inherent in a specific society in a specific period of time, or poverty is interpreted as the impossibility of maintaining the minimum level of consumption, which is determined on the basis of physiological, socially and culturally determined regulations. According to the first approach, all those who live below a certain average standard of society are considered poor; and according to the second – only those who live below the minimum level defined by society. Thus, having an economic origin, poverty is a much broader phenomenon. It has been established that poverty is a multidimensional concept that includes different facets and has different ways of manifestation. The global trends in the spread of poverty and the peculiarities of this phenomenon in Ukraine are highlighted. The countries were considered by the level of GDP per capita. The concept of extreme poverty is considered as a type of poverty, which is known as the condition of a family or an individual who has a number of disadvantages that prevent them from participating in all social activities of the community. It is established that according to the United Nations (UN), this type of poverty is the most serious state of poverty, the term extreme poverty is used to denote a person who cannot meet his basic needs, in particular, in the sense of needs consisting of food, drink water, sleep at home, and access to education and health. A critical analysis of the level of extreme poverty in the countries of the world according to the data of the World Bank was carried out. A critical analysis of the dynamics and current state of the growth of the problem of poverty and deterioration of the level of kindness in Ukraine in connection with a full-scale war with a terrorist country has been carried out. The relationship between the shadow economy and the well-being of the population of Ukraine in the context of ensuring national security is characterized. The necessity of improving the state policy of detinization, which will comprehensively combine the solution of the main problems of the state on the path of post-war reconstruction, including improving the welfare of the population of Ukraine, is outlined.

Key words: shadow economy, state policy, problem of poverty, well-being, national security, detinization of the economy.

JEL classification: E26, O17, H26

Постановка проблеми. За рівнем бідності в сучасному світі визначають ефективність дій влади, стан розвитку економіки, напрями соціальних державних програм. У країні з бідним народом не може бути сильної та сталої економіки, прозорої та міцної влади, відкритої та чесної політики, високого рівня національної безпеки. Чим менше бідних у суспільстві, тим більш стабільною та ефективною є державна політика. Висо-

кий рівень тінізації економіки та бідності є загрозами національній безпеці і виступають глобальними проблемами сучасності у багатьох країнах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження, які пов'язані з вивченням рівня добробуту громадян, здійснювали такі вчені: Гвелесіані А., Гршнова О., Длугопольський О., Колот А., Лібанова Е., Малий І., Маслоу А., Мортіков В., Нордгауз В.,

Пачишин С., Пігу А., Самуельсон П., Сіджвік Г., Сен А., Тобін Дж., Холод Н. та ін. Аспекти тінізації економіки та окремі моменти взаємозв'язку тінізації економіки з рівнем життя населення висвітлювали в своїх дослідженнях такі вітчизняні науковці: Базилюк А., Варналій З., Грицишен Д., Кіржецький Ю., Коваленко С., Мазур І., Свірко С., Турчинов О. та інші вчені.

Враховуючи проблематику досліджень та віддаючи належне напрацюванням вчених у даній сфері, слід відмітити, що ряд проблем, які потребують ґрунтовного дослідження, залишились частково або повністю поза їх увагою. Одним з таких актуальних питань є висвітлення впливу тінізації економіки на рівень добробуту населення в контексті забезпечення національної безпеки.

Метою статті є дослідити взаємозв'язок тіньової економіки та добробуту населення України в контексті забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогодні бідність є однією з ключових проблем людства та поширена по всьому світу у різних проявах та масштабах. Бідність – суспільна проблема, яка вимагає практичних дій щодо її зменшення, потребує об'єктивної та всебічної наукової оцінки поширення бідності українському суспільстві з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування для розробки ефективних програм соціальної допомоги й упорядкування несправедливої диференціації доходів населення.

Бідність як соціально-економічне явище тісно пов'язана як із рівнем економічного розвитку, так і з нерівністю в доступі до матеріальних і нематеріальних благ. Це означає, що, по-перше, бідність існуватиме

завжди, змінюється тільки форма її прояву; по-друге, вона відносна в часі та просторі. Кожна країна в конкретний історичний період використовує своє розуміння бідності. Кількість людей, що живуть у бідності, тісно пов'язана з рівнем безробіття та відсутністю освіти серед членів вразливих громад.

Відповідно до цілей сталого розвитку ООН, подолання бідності у всіх формах залишається однією з найбільших проблем, що стоять перед людством. Хоча за період з 1990 по 2015 р. кількість осіб, які живуть в умовах крайньої бідності, зменшилася більш ніж наполовину – з 1,9 млрд. до 836 млн. – проте забагато з них досі борються за задоволення базових людських потреб. У всьому світі понад 800 мільйонів людей досі живуть на суму, меншу за 1,25 дол. на день. Багато з них не забезпечені достатнім харчуванням, чистою питною водою та засобами санітарії. Швидке економічне зростання в таких країнах, як Китай та Індія, вивело з бідності мільйони людей, але прогрес досі є нерівномірним. Жінки частіше живуть у бідності, ніж чоловіки, через нерівний доступ до оплачуваної роботи, освіти та майна.

В інших регіонах прогрес також був недостатнім, зокрема, у країнах Південної Азії та Африки на південь від Сахари, на частку яких припадає 80% тих, хто живе в умовах крайньої бідності. Нові загрози, викликані кліматичними змінами, конфліктами та відсутністю продовольчої безпеки, означають, що необхідно зробити ще більше для того, щоб вивести людей із бідності [1].

Важливим при дослідженні світових тенденцій розповсюдження бідності є аналіз ВВП як індикатора отримання доходів тієї чи іншої країни. При цьому,

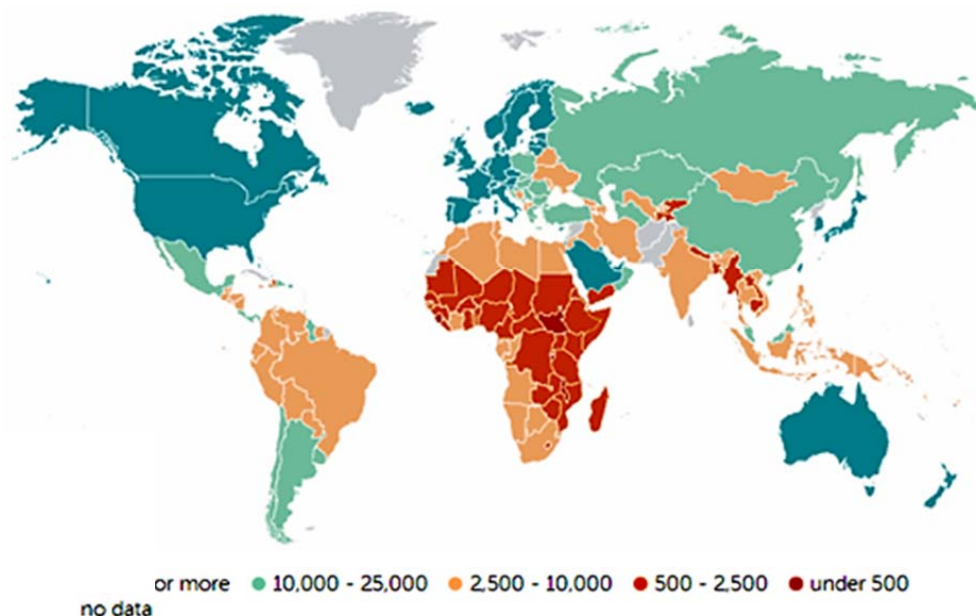

Рис. 1. Мапа, що зображує країни за рівнем ВВП на душу населення, згідно з даними МВФ на 2023 рік

Джерело: [2]

¹ Валовий внутрішній продукт – макроекономічний показник, що показує ринкову вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених за рік у всіх галузях економіки на території держави для споживання, експорту та накопичення, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва.

варто зазначити про необхідність оцінки ВВП на душу населення, що дозволить виключити великі масштаби виробництва за рахунок не високої технологічності та інноваційності праці, а внаслідок високої чисельності населення.

Графічне відображення поділу країн за показником ВВП на душу населення наведено на рис. 1.

Серед країн, які мають найвищий ВВП на душу населення, є Люксембург, Ірландія, Норвегія, Швейцарія, Сінгапур, Катар, США, Німеччина, Австралія тощо. ВВП на душу населення дещо відрізняється від номінального, дозволяючи зробити висновки про те, в яких країнах формування національного доходу можливе за рахунок ефективного виробництва, а в яких – за рахунок високої чисельності населення (КНР, Індія, Бразилія). Дані також дозволяють побачити, що Україна має нижчий рівень ВВП за країн-сусідів. Так ВВП на душу населення в Україні становить 4,65 тис., у порівнянні з 132,37 тис. в Люксембурзі, який очолює рейтинг.

При більш детальному аналізі ВВП на душу населення в Україні доцільно розглянути динаміку росту показника впродовж останнього десятиліття (рис. 2).

Відповідно до даних статистики, до початку гібридної війни, а на сьогодні повномасштабної війни, ВВП України на душу населення активно зростало впродовж років. Позитивна тенденція росту рівня ВВП, була обумовлена також зростанням загального людського розвитку і підвищення загального рівня продуктивності населення не лише в Україні, але також по всьому світу. Така тенденція також пов'язана з науково-технічним розвитком, покращенням рівня медицини та освіти. Зокрема, за 2020 рік показник ВВП зріс на 219538 млн. грн., не дивлячись поширення пандемії COVID-19, яка стала викликом для всього світу і, перш за все, викликом для виробництва. Кризовим моментом стали 2014-2015 роки, зважаючи на воєнне втручанням країни-агресора та необхідність проведення антикризової політики. Переломним моментом, який

розділив історію незалежної України на «до» і «після» став початок у 2022 році повномасштабної війни з росією, яка завдала величезних економічних збитків нашій країні та звісно знайшла відображення у падінні як номінального, так і реального ВВП.

Доцільно також розглянути рівень крайньої бідності країн світу (рис. 3).

При аналізі даних можна прослідкувати зв'язок між рівнем ВВП і рівнем крайньої бідності по континентам. При цьому, найбільш бідними регіонами світу є країни Африки, Південної Америки, а також Північної Азії. Дані по Україні є не досить висвітленими, враховуючи їх відсутність за останнє десятиліття.

При більш детальному аналізі візуалізації рівня крайньої бідності можна зробити висновок, що лише п'ять країн Африканського континенту мають досить низький коефіцієнт бідності. Дані країни (Алжир, Туніс, Лівія, Єгипет і Марокко) мають перевагу за рахунок чудово розвинутого туристичного бізнесу, наявності за рахунок цього великої кількості робочих місць і постійного доходу за рахунок вдалого географічного розташування та клімату. Щодо країн Азії, варто зазначити досить високу частку людей із категорії крайньої бідності в Індії, Непалі, Пакистані, Республіці Бангладеш, В'єтнамі. Чинниками даної ситуації можуть виступати як військові загострення, так і неякісна державна політика. Одним із важливих факторів виступає також проблема перенаселення та, водночас, відсутності достатньої кількості робочих місць, банальна нестача ресурсів (як фінансових, так і природних для забезпечення мінімальних умов для життя).

У Європі лише Румунія має понад 5% населення, яке живе в крайній бідності. Решта країн мають частку менше 5% і багато з них – 0,0%. Це пояснює привабливість європейських країн, які мають розвинену економіку та високий ресурсний потенціал для мігрантів з різних країн.

За даними Світового банку, Україна через повномасштабне вторгнення росії була відкинута на 15 років

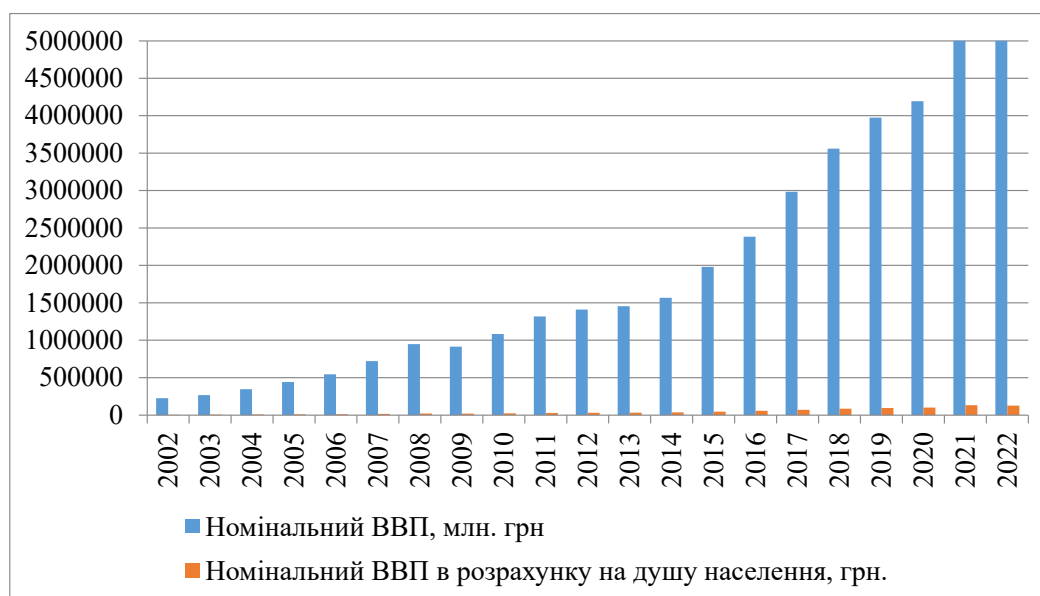

Рис. 2. Номінальний валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2022 рр., грн

Джерело: [3]

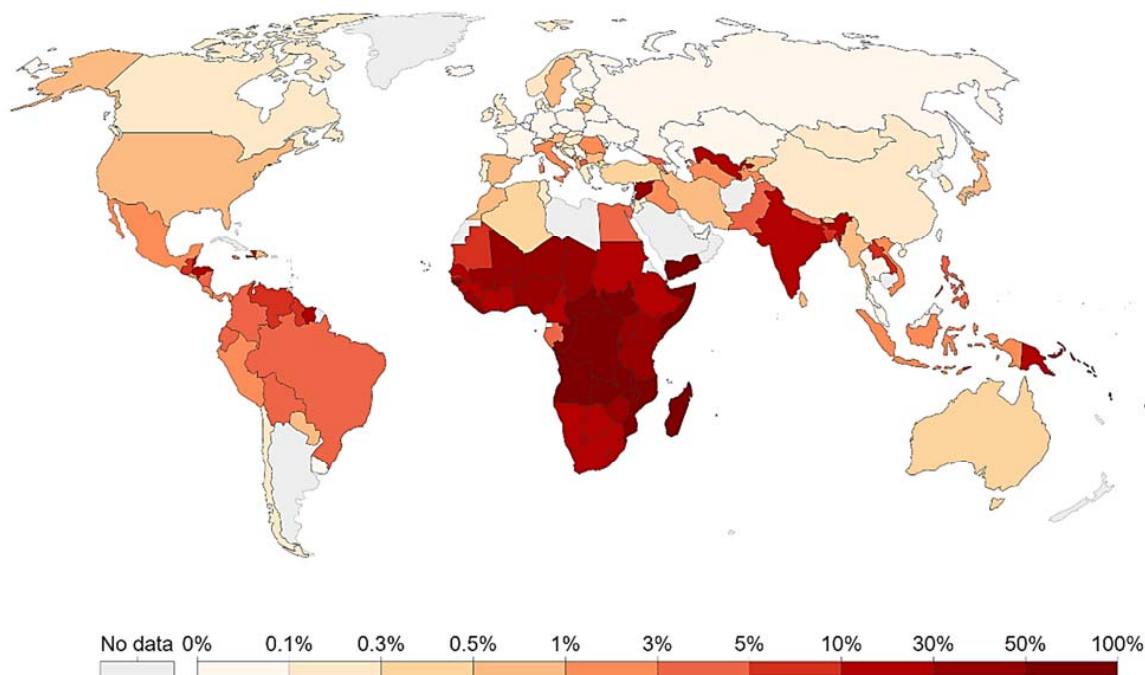

Рис. 3. Рівень крайньої бідності країн світу за даними Світового банку

Джерело: [4]

назад у досягненні своїх цілей щодо скорочення рівня бідності. За даними організації через війну вже вдсятеро збільшилася кількість тих, хто живе за межею бідності. За підсумками 2022 року рівень бідності в Україні перевищив 24%, і до кінця 2023 року, за прогнозами, може зрости до 55%. Як повідомляє The Guardian з посиланням на звіт Світового банку, найбільш відчутні наслідки зубожіння зафіксовані в сільській місцевості, оскільки між містом і селом спостерігається великий розрив.

Проблема подолання бідності може бути подолана передусім через реалізацію ефективних заходів державної політики за такими напрямками як детінізація ринку праці та економіки, зростання зайнятості мешканців та розвиток ринку праці, зростання ступеня доходів від трудової діяльності, покращення системи соціального законодавства в напрямку зміцнення захисту робітників на вчасне одержання заробітної плати. Всі зазначені вище проблеми потрібно розв'язувати в комплексі та системно, на принципах інституалізації ринку праці й досягнення пришвидшеного економічного розвитку.

Україна потребує економічної та політичної стабільності, необхідних для збільшення доходів від податків

та вкладень у державний сектор економіки, створення фінансового підґрунтя для підвищення соціальних стандартів і гарантій (мінімальної заробітної плати та пенсії, реально необхідного прожиткового мінімуму, збалансованого споживчого кошика) у взаємозв'язку з політикою подолання корупції та детінізації економіки, запуску прискореного механізму розвитку та зростання добробуту населення країни у період післявоєнної відбудови України.

Висновки. Попередні роки були ознаменовані суттєвими негативними змінами у показниках монетарної бідності внаслідок коронавірусної кризи та карантинних заходів, а також негативні впливи торкнулися інших аспектів життя, зокрема тих, які ототожнюються з проявами немонетарної бідності. Початок повномасштабної війни з країною-агресором у 2022 році несе різкий негативний вплив на економіку країни та на зниження життєвого рівня населення. Так, за міжнародними прогнозами вже до кінця 2023 року рівень бідності в Україні може сягнути 55%. В таких важких реаліях лише виважена політика держави щодо подолання бідності населення та мінімізації внутрішніх та зовнішніх політичних, безпекових та економічних ризиків може сприяти покращенню ситуації.

Список використаних джерел:

1. Ціль сталого розвитку 1 «Подолання бідності». Цілі сталого розвитку в Україні. ООН в Україні. 2023. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs/1>
2. GDP per capita, current prices. 2023. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WE0/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>
3. Офіційний веб-портал Державна служба статистики України. Економічна статистика / Національні рахунки. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Joe Hasell, Max Roser, Esteban Ortiz-Ospina, Pablo Arriagada. Poverty. World Bank. URL: <https://ourworldindata.org/poverty>

References:

1. Tsil staloho rozvytku 1 «Podolannia bidnosti». Tsili staloho rozvytku v Ukraini. OON v Ukraini. 2023. Available at: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs/1>
2. GDP per capita, current prices. 2023. International Monetary Fund. Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>
3. Ofitsiinyi veb-portal Derzhavna sluzhba statyky Ukrainy. Ekonomichna statykyka / Natsionalni rakhunky. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Joe Hasell, Max Roser, Esteban Ortiz-Ospina, Pablo Arriagada. Poverty. World Bank. Available at: <https://ourworldindata.org/poverty>